

NOVES TÈCNIQUES, VELLES CULTURES. UNA NOVA MANERA DE TRANSMETRE CONSCIÈNCIA

L'experiència de la instal·lació expositiva:
COMARQUES VALENCIANES:
DIÀLEGS AMB EL TERRITORI

Vicent Artur Moreno
Iniciatives culturals, València

PREÀMBUL

El desenvolupament de les indústries culturals i la universalització de la cultura ha capgirat el món de la informació i de les ciències socials en el primer món, el nostre. Aquestes indústries s'han convertit en una font més de negoci, on el coneixement i la seua transmissió es convertien en un objecte de consum més. A hores d'ara, gran part de la població ha tingut potencialment accés a la informació cultural. Així, s'hi han creat museus, institucions culturals, biblioteques, centres d'interpretació, exposicions, mostres, itineraris, propostes culturals... amb l'objectiu de capbussar-se en la realitat on el ciutadà es movia.

Per una altra banda, l'aplicació de les tecnologies més innovadores en la interacció i en la transmissió de les Ciències Socials, ha estat una constant en els

últims anys en la nostra societat occidental. Una societat que troba en el coneixement de les seues cultures presents i passades una font més no només de consciència, sinó d'ingressos. Fins fa 20 anys, la font gairebé exclusiva de coneixement era el paper, els llibres, les enciclopèdies... Però la Galàxia Guttemberg ha deixat pas al cosmos de les noves tecnologies que transmeten saber des de més sensacions que la simple lectura.

La divulgació de la ciència ja no té per què fer-se a través del paper i de l'escriptura. La transmissió del coneixement pot fer-se des de l'espectacle, des de l'estimulació, aprofitant el que la mateixa tecnologia ens proporciona i ens desferma...

Cultura... Ens movem en un territori llefiscós, complex, moltes vegades menystingut i minoritzat. Es tracta del territori «cultural», d'una terra moltes vegades sense llei, amb pocs habitants i menys colons, amb massa pell i poca molla. I a més amb un factor en contra: la cultura des de la qual transmetem «cultura» ha estat, alhora, estigmatitzada durant segles. *Ja estem amb el victimisme*, podeu pensar. No. No som víctimes de res. Som el producte cultural de com ha estat tractada la nostra cultura i ara mirem de redreçar-la.

La cultura pròpia –la valenciana des del País Valencià– és molt difícil de transmetre dins d'una societat que l'ha apartada fins als marges epidèmics del cicles festius i a unes quantes expressions lingüístiques i gastronòmiques. És cert que tot és cultura: fins i tot la «incultura», o la ignorància... Però també és allò que llegim, allò que parlem, el que mengem, el que festegem... i també forma part del paradigma allò que ignorem i que forma part de la nostra memòria oblidada. És patrimoni cultural la llengua, el coneixement del territori, la consciència del passat, la lectura de llibres que hòmens i dones van escriure abans que nosaltres respiràrem... També és cultura uns polítics propis, que des d'una base d'eficiència i de competitivitat defensen i gestionen un poder i uns diners que nosaltres els hem confiat. Si voleu saber la salut d'una societat, fixeu-vos en els seus polítics, o en el contingut d'un contenidor. I encara també

mireu per un forat els mitjans de comunicació propis. Esbrineu si aquella alfabetització universal inculca l'esperit crític i la idea de ciutadans respectuosos amb l'entorn. Al remat, és cultura una societat civil conscient, respectuosa i sabedora del passat, del present i del... no. Això per molt conscients que siguem continuarem ignorant-lo. El futur, dic. Però podríem vaticinar-lo si ens donen uns paràmetres determinats. L'avenir ningú el pot endevinar. Es pot preveure, però no endevinar. Algú, però, el recorda.

LA CULTURA VALENCIANA DES D'AHIR A HUI

Com ja sabeu, una de les cultures dels valencians d'arrel medieval europea i mediterrània, va desaparèixer cap a 1492. Parle del col·lectiu jueu. Una altra, va desaparèixer dos segles després. Parle dels valencians islàmics. L'altra –la d'arrel catalano-aragonesa– va anar desapareixent a poc a poc, en ser-li negats els llocs de poder sistemàticament, substituïda per la d'origen castellana per «just dret de conquesta». Sorprenentment, en va quedar una espurna. Un poble sense cap formació que va guardar una llengua i uns costums que avui denominem cultura valenciana. Un col·lectiu de ciutadans que malgrat ser invocats en castellà, ser batejats en castellà, ser educats en castellà, ser manats en castellà, ser exaltats i insultats en castellà, ser lloats en castellà, ser interpellats en castellà... van guardar naturalment la seua cultura i la seua llengua. Van considerar que en ser valencians, la llengua i la cultura es denominaven valencianes. I també els van fer oblidar que la compartien amb uns altres valencians: els catalans i els mallorquins...

Com podeu imaginar, la cultura pròpia dels valencians no va ocupar els llocs de preeminència i de poder en època de la Renaixença. Al País Valencià, el fenomen de la Renaixença no va tenir l'efecte que tingué al Principat de Catalunya. Ací molt pocs burgesos abraçaren la recuperació lingüística i l'autonomia

econòmica i política. Ells ho tenien clar: per a la major part de burgesos valencians, el seu mercat era l'espanyol. I quan arribà Franco i els seus, si hi havia hagut alguns prohoms que pretenien redreçar la cultura menystinguda, aquests van desaparèixer. O els van fer desaparèixer. Amb la victòria del feixisme franquista es confirma una etapa de catacumba de la cultura pròpia dels valencians.

Ens els anys 50 hi ha algun oasi: la presentació del Diccionari Català-Valencià-Balear, el discurs de Martí Domínguez on diu que «quan els homes callen, parlen les pedres», l'editorial Torre, Sicània, alguns articles i llibres d'uns joves Joan Fuster, Adlert Noguerol, Almela i Vives, Xavier Casp, Ferrer Pastor, Beüt Belenguier, Sanchis Guarnier... La Universitat trau científics inquiets que busquen qui són... *Al Vent* de Raimon, *Nosaltres els Valencians* de Joan Fuster, *la Nova Cançó*... són ritmes i tintes que ens connecten amb un passat que volem recuperar.

La societat valenciana –una part molt minsa, reunida en cenacles universitaris i religiosos fonamentalment– semblava despertar d'una letàrgia profunda: els anys 60 permetien a alguns preguntar-se on havia quedat la cultura pròpia després de tants anys d'oblit i de menysteniment. Alguns, començaven a escriure llibres, a cantar cançons, a llegir llibres, a passejar pel seu territori, a demanar permís per a crear artefactes culturals divulgatius a les sales de teatre i de cinema... Però sense la gran part de la burgesia, sense la major part de la immigració, que feia de València una nova terra promesa.

Els llibres i les propostes culturals servien per a despertar una consciència adormida, per a fer preguntes que generaven més preguntes encara. I poques respostes.

Vingué la democràcia i aparegué la gran trampa. Els franquistes no van desaparèixer. Simplement, s'hi van adaptar. Als que sempre havien demanat la recuperació de la dignitat de la cultura pròpia els acusaren de catalanistes, de traïdors, de negadors de la pròpia cultura valenciana, tal vegada perquè no van saber actuar dins d'un procés de recuperació i van pensar que tots farien cas de les seues noves propostes actuant sense mala fe com a neocolonialistes. Abans,

els consideraven «de poble»; ara, de catalanistes. Els acusadors mentrestant, vivien contents perquè amb aquella estratègia havien esclafat el sentiment embrionari nacional dels valencians que havia tardat un segle a reivindicar-se. No des de la burgesia, sinó des de les aules universitàries. Un Estatut d'Autonomia justificava alguns i deslegitimava uns altres.

LA CULTURA EN L'ACTUALITAT

Mentre passava tot això, a finals dels anys 70, el món occidental experimentà un sotrac amb les noves formes de comunicació, amb les noves tecnologies al servei de la informació i de la transmissió del coneixement. Naixien les indústries culturals, naixia la divulgació del saber..

La premsa escrita, la ràdio, la televisió, el cinema, el teatre, la informàtica... es feien bàsicament en altres llengües. I la divulgació del patrimoni també: rebíem notícies del món, descobríem la cultura en boca d'altres llengües i cultures. L'espectacle l'escoltàvem en altres llengües. Poca cosa en la nostra: la democràcia produí i confirmà fenòmens com la nova cançó, l'escolarització en valencià, l'impartiment d'assignatures en valencià, la protecció per part de les institucions de la nostra casa de l'ànima que era la llengua... Però a hores d'ara, en el llinard de l'any 2011 sembla que tot és molt més complex. Mai no havíem estat millor en els darrers 350 anys, però assistíem a una dada objectiva: la societat valenciana perd usuaris en valencià, a pesar de la florida de la producció literària i de la febre de recuperar la nostra llengua, cultura i els nostres referents històrics, sobretot perquè no il·lusionem ni integrem en valencià els nouvinguts ni en bona part retornem a la llengua els que la perderen en els anys 50. Així, necessitàvem eines i estratègies per a oferir el producte de la manera més atractiva possible en una societat postmoderna que llegir ja no era l'única via de coneixement, de cultura.

Perquè ara, ja no és només la Galàxia Guttemberg la que produeix informació. Ara és una nebulosa infinita que universalitza els coneixements: els nous artefactes audiovisuals aproximen la informació, i les indústries culturals passen a ser un nou sistema planetari en la nostra societat postmoderna, transversal i multicultural.

Actualment, la societat valenciana és multicultural i el castellà és la llengua vehicular majoritària en les grans conurbacions. La llengua vehicular del 90% dels mitjans de premsa escrits i audiovisuals. Els valenciano-parlants som una minoria. Una immensa minoria escapçada, diluïda, estigmatitzada. Però encara hi som. La democràcia té aquestes coses: dóna segones oportunitats. Les noves tecnologies havien de jugar a favor d'una cultura i d'una llengua que en el poble valencià perdia parlants diàriament. La Universitat de València era una de les institucions que més apostava pel futur de la llengua i cultura dels valencians.

La Universitat de València no només tenia el deure d'investigar, de documentar, de trobar, d'ensenyar, d'experimentar o de descobrir. També tenia l'obligació d'oferir a la societat a la qual servia un material amb un objectiu preuat i preciós: el coneixement, la comunicació del coneixement. La divulgació del patrimoni més profund i més definidor dels valencians: el seu territori. I a tota la societat. No només a la comunitat universitària.

EL PROJECTE «COMARQUES VALENCIANES: DIÀLEGS AMB EL TERRITORI»

Explicar el país, el territori, les seues gents, els seus costums... semblava cosa de bruixes, impossible i inviàble en aquesta societat postmoderna, indefinida i policultural. El nostre repte era construir un discurs i aplicar tècniques innovadores per a exhibir el nostre territori, les seues gents i la seua cultura.

El Centre Cultural La Nau de la Universitat de València ofería una instal·lació que volia ser una reflexió sobre la realitat geogràfica, humana i patrimonial

dels territoris valencians a partir de l'articulació cohesiva comarcal presentada a través de la Realitat Augmentada, que era un recurs tecnològic innovador que optimitzava el discurs de la proposta.

La instal·lació funciona de la següent manera: el visitant agafa un objecte sòlid d'un color determinat. Aquest correspon a una de les famílies en què hem dividit l'exposició. L'usuari col·locarà aquesta «marca» en un dels punts del mapa on el color correspon al de l'objecte. Aquest mapa es troba al terra, amb la qual cosa el visitant no tindrà més remei que «passejar» sobre ell, trepitjar-lo, visitar-lo... Una càmera capta l'escena i «desxifrarà» la marca. De manera que a la pantalla, apareixerà el visitant amb un objecte tridimensional que s'ha creat «màgicament» gràcies a l'estímul previ. La tècnica permet entendre i crear espais fins ara molt difícils d'explicar com ara interiors d'arquitectura, paisatges de geografia o processos de química...

A més, el visitant té la sensació de viatjar per un territori, ja que ha d'ubicar i col·locar en el lloc adequat les *marques* perquè tot es desferme, perquè tot comence a funcionar d'una manera fluïda. En definitiva, tot un espectacle.

Al mateix temps, quatre pantalles gegants ubicades a costat i costat dels visitants, oferiran projeccions en format de vídeoclip que fan referència al punt que s'ha triat. El visitant haurà «provocat» l'emissió d'un espectacle audiovisual d'uns 45 segons que li explicarà i li ensenyarà el «paisatge» elegit i alhora, se sentirà immers –embolcallat– dins del seu territori.

En realitat, la instal·lació s'ha dividit en set seccions:

- Els pilars de la terra**, que fa referència a l'orografia de les nostres terres.
- El líquid de la vida**, on es parla d'aigua.
- Natura en estat pur**, on es mostren espais naturals.
- El país que es menja**, on descobrim la gastronomia de les diferents comarques.
- Ciutats**: on sabrem coses d'algunes poblacions històriques valencianes.
- A la recerca del foc**: on perseguim les flames fugisseres del cicle festiu.

-**Fites:** on fem un repàs superficial però espectacular a alguns esdeveniments històrics que han marcat aquestes terres.

Per fer tot açò realitat, s'han confeccionat més de 70 vídeos que abasten pobles, el calendari festiu, paisatges naturals, patrimoni cultural moble i immoble, esdeveniments històrics, muntanyes, rius, llacunes, festes...

L'atractiu principal és que els visitants de qualsevol edat –vagen sols o en grup– interactuaran amb l'exposició i la personalitzaran contínuament. Alhora, podran triar entre diferents famílies que proposa la mostra. La sensació de trepitjar i xafar el país, viatjar-lo, conèixer-lo... és possible amb la nostra instal·lació. Ja que nosaltres no tenim massa temps per a viatjar als paisatges del nostre territori, el nostre territori vindrà a nosaltres perquè el coneguem.

I a més, ens podem emportar l'exposició a casa, ja que la Guia Didàctica té marques que cobren vida en el moment en què interactuem amb elles amb la *web-cam* de casa.

Aquesta instal·lació «Comarques Valencianes: Diàlegs amb el territori» és una reflexió en veu alta sobre la realitat geogràfica, humana i patrimonial dels territoris valencians a partir d'un recurs tecnològic innovador que es denomina Realitat Augmentada, desenvolupada per l'Institut de Robòtica de la Universitat de València, que permet la interacció i un punt de vista nou de l'espectador a la mostra, i a partir d'una idea i un guió d'Emili Casanova i de mi mateix.

Amb la nostra proposta, el visitant se sentirà immers en el territori, en l'estímul proposat. En definitiva aquest programa permetrà l'espectador veure, escoltar i «sentir» diferents paisatges que ens ofereix el territori. Volem que el territori i el visitant dialoguen de la manera més lúdica possible. Amb «Comarques Valencianes: Diàlegs amb el territori» s'activa un sorprenent intercanvi entre el territori, els seus fonaments geogràfics, l'antropització i el protagonista de la mostra: el visitant.

A més, la innovació de la mostra no s'acaba en la instal·lació més o menys espectacular de la sala. Un equip de pedagogs, informàtics i especialistes en

Realitat Augmentada han construït una Guia Didàctica molt especial. Perquè a banda d'un text original i molt útil per als professors de Geografia i Història, en cada pàgina hi ha un element que dóna un valor afegit al material. Així, a casa teua, obrint la guia per qualsevol pàgina i enfocant-la a la *web-cam* del nostre ordinador, la pantalla ens oferirà un objecte tridimensional relacionat amb el conjunt comarcal proposat.

La itinerància d'aquesta exposició és fonamental per a posar en valor les comarques. Així, en dos mesos aproximadament, la instal·lació anirà a diferents poblacions valencianes i d'altres punts del nostre àmbit cultural. El nostre objectiu és que quan acabarà aquesta singladura, la instal·lació tornarà a la Universitat de València –però, a hores d'ara, tres anys després de la seua inauguració amb motiu del XXVI CILFR2010, la crisi i la falta de fe dels nostres dirigents universitaris culturals, en constant canvi, ha privat els valencians de comarques del plaer de la seua contemplació i de l'aprenentatge de les seues lliçons i imatges.

Amb «Comarques Valencianes: Diàlegs amb el territori» intentem seguir un dels objectius de la Càtedra de Divulgació de la Ciència de la Universitat de València. Els científics deixem de produir textos per a nosaltres mateixos i passem a transmetre els coneixements als ciutadans.

La instal·lació proposa una nova manera de veure un vell país, d'un venerable regne, d'un antic territori. En definitiva, hem aplicat la tecnologia més innovadora per a descobrir part de les nostres terres. Som conscients que ens hem deixat moltes coses pel camí. No volíem esgotar el territori, ni els seus paisatges, ni les seues festes, ni les seues llegendes, ni... Ja estem preparant una segona edició on ajudarem a completar la visió de les terres valencianes com ningú abans les havia admirat: a llocs d'un gegant, esperem que esta vegada acabe el cicle desitjat.

